

Codziennność

**w narracjach
nauczycielek**

w okresie wczesnej dorosłości

tom 1

Codziennność

w narracjach nauczycielek

w okresie wczesnej dorosłości

Joanna M. Łukasik
(wybór i opracowanie)

tom 1

Akademia Ignatianum w Krakowie
Wydawnictwo WAM

Kraków 2016

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2016
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 123 999 620 • faks 123 999 501
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
www.wydawnictwo.ignatianum.edu.pl

Recenzent
prof. zw. dr hab. Mirosław J. Szymański

Korekta
Beata Duś-Sławińska

Skład i łamanie
Beata Duś-Sławińska

Projekt okładki i layout
PHOTO DESIGN – Lesław Sławiński

ISBN 978-83-7614-274-6 (AIK)
ISBN 978-83-277-1279-0 (WAM)

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254–255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA
tel. 12 62 93 260
e.wydawnictwowam.pl

Spis treści

Wstęp	7
Joanna M. Łukasik, <i>Autobiografie nauczycieli. Refleksyjność nauczycieli w narracjach pozyskiwanych drogą konkursową na pamiętnik</i>	11
OPTYMISTKA	27
MATARIS	65
SYNESIOS	77
KAROTKA	97
Selfioza	145
AISOT	159
Buk C619	173
FANTOCCINI	207
MSZ	221
Belferka 207	255
Pani M.	289

Wstęp

Książka *Codziennosc w narracjach nauczycielek w okresie wczesnej doroslosci* powstała z inicjatywy nauczycieli¹, autorów pamiętników, uczestników drugiej edycji konkursu na pamiętnik, dziennik, reportaż na temat: „Miesiąc z życia nauczyciela” ogłoszonego w czerwcu 2014 roku. Zainteresowanie problematyką życia codziennego nauczycieli oraz rozpisanie ogólnopolskiego konkursu wypłynęło z głębokiego przeświadczenia o konieczności poznania codziennych doświadczeń zawodowych i pozazawodowych nauczycieli, a także poznania ich wpływu na całokształt życia oraz sensów i znaczeń, jakie im nadają. Inspiracją stały się dotychczasowe badania nad życiem codziennym, które utwierdziły mnie w przekonaniu, że nie ma nic bardziej cennego, wartościowego i niepowtarzalnego nad życie człowieka – życie codzienne, zwyczajne, a jednocześnie niepowtarzalne, wyjątkowe, zasługujące na szczególne wyróżnienie.

Pierwszy Konkurs *Miesiąc z życia nauczyciela*, którego efektem były publikacje *Z codziennosci nauczyciela* (2011), *Doświadczanie życia codziennego. Narracje nauczycielek na przełomie życia* (2013), *Wyzwania szkolnej codzienności* (2015) ogłoszono w 2009 roku, drugi zaś – pod tym samym hasłem – na przełomie lat 2014–2015. W pierwszej edycji konkursu wzięło udział 41 nauczycieli, w drugiej zaś 52. W ostatnim konkursie Autorem jednej pracy był mężczyzna – emerytowany nauczyciel, natomiast autorkami 51 prac były kobiety (w tym 2 emerytowane nauczycielki). Uczestnicy konkursu w chwili jego ogłoszenia byli zatrudnieni w różnego typu szkołach oraz w przedszkolach (w tym: 23 nauczycieli w szkole, 3 nauczycieli emerytowanych ze szkół oraz 26 nauczycieli w przedszkolach).

Celem konkursu było poznanie doświadczeń życia codziennego nauczycieli (praca zawodowa i życie osobiste), a także zmotywowanie do stawiania

---

¹ Treści pamiętników są prezentowane w niezmienionej postaci (nie poddano ich korekcie), ze względu na wartość naukową. Dla zapewnienia anonimowości i poczucia bezpieczeństwa Autorów zrezygnowano z prezentowania pełnych imion, nazwisk oraz nazw miejscowości, wprowadzono zaś ich pierwszą literę. W przypadku pamiętników, w których są podane pełne dane otrzymano od Autorów zgodę na publikację w takiej postaci.

się człowiekiem refleksyjnym. Warto podkreślić, że specyfika konkursów przejawiała się w treściach dominujących w poszczególnych edycjach. W pierwszej edycji najwięcej pamiętników nadesłali nauczyciele przeżywających w okresie ich pisania różne trudności osobiste: choroby, rozwody, trudne relacje w rodzinie. W drugiej zaś treści były zróżnicowane w zależności od fazy życia. Mianowicie nauczyciele w fazie wczesnej dorosłości w opisach koncentrowali się głównie na życiu osobistym, zaś będący w fazie średniej dorosłości na relacjach (konflikty) pomiędzy nauczycielami w miejscu pracy. Prace zawierały informacje o motywach wyboru zawodu, o drogach do niego prowadzących, o funkcjonowaniu w zawodzie i środowisku, o rozwoju w zawodzie.

Warto dodać, że zarówno w pierwszej, jak i w drugiej edycji jakość pamiętników była mocno zróżnicowana. Nadesłane prace przyjęły różne formy: od zwykłych sprawozdań, relacyjnych opisów wybranych dni z jednego miesiąca poprzez szczegółowe opisy każdego dnia wybranego miesiąca z ciekawymi refleksjami. Większość z nich ma charakter pamiętnika, niektóre napisane są jako listy do przyjaciela, kilka przyjęło formę swoistego Curriculum Vitae. Specyfika pamiętników przejawia się w tym, że, wyłania się z nich obraz nauczycieli jako osób bardzo zapracowanych, chcących zaistnieć na tle innych (jako jednostka wyjątkowa, idealista) kochających swoją pracę, a jednocześnie tych, którzy narzekają na nadmiar biurokracji, zmęczenie, negatywne relacje w gronie pedagogicznym oraz deprecjonowanie przez społeczeństwo i władzę ich zawodu.

Chęć opowiadania o sobie towarzyszy człowiekowi „od setek lat, prawdopodobnie od chwili, w której pisanie jako akt twórczy przybrało formę historii o życiu, opowiedanej w pierwszej osobie, z zamiarem ocalenia od zapomnienia określonych przeżyć i doznań”². Poza „ocaleniem od zapomnienia” niewątpliwą wartość materiałów pamiętnikarskich można upatrywać w tym, że pozwalają poznać i zrozumieć sens życia jednostki uwikłanej w bieg codziennego życia (również i społeczno – polityczno – gospodarczego) z perspektywy jej osobistych doświadczeń współtworzących to życie. Ponadto umożliwiają zatrzymanie „ulotnych chwil”, tego co dla autora w danym momencie jest/było ważne, co wywołało emocje, co spowodowało do zanotowania doświadczeń, myśli im towarzyszących, a równocześnie do refleksji nad tym, co nadaje życiu sens, kształt i charakter. Stąd też opublikowanie nauczycielskich pamiętników uznałam za wartościowe, jako cenne źródło danych do naukowych analiz.

---

² D. Demetrio, *Autobiografia. Terapeutyczny wymiar pisania o sobie*, Kraków 2000, s. 9

Książkę tę dedykuję wszystkim uczestnikom konkursu, gdyż ich pamiętniki umożliwiły mi rozpoznanie wielorakich problemów i uwarunkowań nauczycielskiej egzystencji w wymiarze osobisto – rodzinnym, zawodowym i społecznym, a w konsekwencji analizę i opisywanie ich.

Oddając niniejszą książkę do rąk czytelników, pragnę złożyć serdeczne podziękowania życzliwym mi osobom, które przyczyniły się do jej powstania.

Pragnę wyrazić wdzięczność Dziekanowi Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie ks. dr. Krzysztofowi Bielowi za zainteresowanie moją inicjatywą oraz sfinansowanie niniejszej publikacji.

Słowa ogromnej wdzięczności kieruję również do Koleżanek i Kolegów z Katedry Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań Edukacyjnych Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie za wsparcie oraz zaangażowanie w działania związane z organizacją, przeprowadzeniem oraz rozstrzygnięciem konkursu.

Szczególne i najserdeczniejsze podziękowania pragnę złożyć mojemu Mistrzowi Panu prof. zw. dr. hab. Mirosławowi J. Szymańskiemu za wsparcie merytoryczne, życzliwość oraz cenne wskazówki dzięki którym mogę wciąż doskonalić umiejętności naukowo-badawcze.

Dziękuję również Nauczycielom-Autorom prezentowanych w publikacji pamiętników. Bez ich zaangażowania w pisanie pamiętnika, pracowitości i refleksyjnego spojrzenia na życie codzienne oraz zgody na opublikowanie pracy, niniejsza książka nie mogłaby się ukazać.

Kraków, 24.05.2016 r.

Joanna M. Łukasik

Joanna M. Łukasik

Autobiografie nauczycieli. Refleksyjność nauczycieli w autonarracjach pozyskiwanych drogą konkursową na pamiętnik

Badania z wykorzystaniem pamiętników pozyskiwanych drogą konkursową mają w polskiej pedeutologii silny akcent autobiograficzny, sięgający okresu międzywojennego. W Polsce pierwszym socjologiem, który wykorzystał biografię pozyskaną drogą konkursową, jako materiał analiz naukowych, był Florian Znaniecki. Po raz pierwszy uczynił ją przedmiotem analizy socjologicznej w pracy – o losach polskich emigrantów w Ameryce – zatytułowanej *Chłop Polski w Europie i Ameryce* (napisanej wspólnie z W.I. Thomasem). Z naukowego punktu widzenia niezwykle ważne było to, iż publikację poprzedzono *Notą Metodologiczną*, w której zaprezentowane zostały założenia zastosowanej metodologii oraz *Wstępem* (do trzeciego tomu *Pamiętnik Imigranta*), w którym wyjaśniono i uzasadniono celowość i możliwość wykorzystania autobiografii dla poznania grupy (warstwy) społecznej (Skibińska 2006, 34–35). Sposób pozyskiwania materiału badawczego zapoczątkowany przez W.I. Thomasa i F. Znanieckiego stał się początkiem dynamicznego rozwoju socjologicznych badań biograficznych w Polsce³, by w konsekwencji stać się inspiracją badań prowadzonych przez pedeutologów (zob. Łukasik 2016).

Konkursy pamiętnikarskie w pedeutologii prowadzone są w celu zgłębiania wiedzy o życiu, o jego przebiegu i treści, a także o różnych sferach czy fazach życiowej, zawodowej i społecznej aktywności nauczycieli w ich własnej interpretacji, w kontekście różnych wymiarów, uwarunkowań i zależności, zarówno jednostkowych, indywidualnych, jak i grupowych, środowiskowych, społeczno-kulturowych czy historycznych.

---

³ Znaniecki, poza wprowadzeniem metody biograficznej do badań socjologicznych, jest uznany również za pioniera w dziedzinie pozyskiwania materiałów pamiętnikarskich drogą konkursową – czego potwierdzeniem jest konkurs z 1921 r. zatytułowany „Życiorys własny robotnika”.

Kontynuatką badań biograficznych nad nauczycielem – rozpoczętych w socjologii przez J. Chałasińskiego i B. Gołębiowskiego, a w pedeutologii przez J. Nowak – jest Wanda Dróżka. Celem konkursów przez nią inicjowanych i organizowanych było poznanie doświadczeń zawodowych i osobistych, dążeń, aspiracji, aktywności, perspektyw na przyszłość w kontekście przemian społecznych, politycznych, gospodarczych, kulturowych, a także rozpoznanie różnicowań pokoleniowych wśród nauczycieli (wyznacznikiem określenia różnic były doświadczone zmiany społeczne). Pierwsza edycja była adresowana do pokolenia młodych nauczycieli, zaś druga do nauczycieli średniego pokolenia (potencjalnymi odbiorcami była ta sama grupa nauczycieli z tym, że 10 lat później) (Dróżka 2002, 2005, 2008).

Badania biograficzne z wykorzystaniem materiałów pamiętnikarskich pozyskiwanych drogą konkursową podjęła również Joanna Małgorzata Łukasik. Ogłosiła ona dwa konkursy zatytułowane *Miesiąc z życia nauczyciela* pierwszy w roku 2009, drugi – 2014/15. Celem ogłaszanych konkursów było poznanie doświadczeń życia codziennego nauczycieli (praca zawodowa i życie osobiste), a także motywowanie do stawania się człowiekiem refleksyjnym (Łukasik 2011, 2013, 2015).

Wobec tezy Bronisława Gołębiowskiego, że pamiętniki są doskonałym materiałem źródłowym do analiz różnic pokoleniowych we wszystkich środowiskach społecznych, zawodowych, szczególnie dużych i znaczących w całokształcie życia społecznego, w tym właśnie nauczycieli (Gołębiowski, 1995), w niniejszym artykule zwrócono uwagę na wartość badań biograficznych w pedeutologii oraz znaczenie refleksyjności człowieka w odczytywaniu sensu własnego życia.

Autobiografia w badaniach społecznych

Badania jakościowe, metody stosowane przez badaczy zakorzenionych w tym paradygmacie „są wyrazem powszechnej wiary w to, że mogą one dostarczyć »głębszego« rozumienia zjawisk społecznych, niż można byłoby uzyskać z danych czysto ilościowych” (Silverman 2009, s. 59).

„Biografia stanowi podstawową metodę badań jakościowych w pedagogice. Ma swoją ugruntowaną historycznie pozycję i współczesny dorobek” (Theiss, 2010, s. 84–85). Samo pojęcie biografii – mimo wyraźnych konturów – jest wieloznaczne, „odnosi się do wieloaspektowego i strukturalizowanego obszaru tematycznego, którego wewnętrzne relacje i liczne powiązania mogą prowadzić do nieporozumień i kontrowersji” (tamże). Biografia ma więc

różne wymiary i stąd przekonanie o wieloznaczności tego pojęcia. Należałoby jednak raczej mówić o wieloaspektowości. Samo słowo „biografia” oznacza opis życia, czyli tekst, a równocześnie życie w jego rzeczywistym (realnym) wymiarze. Za jego pomocą określić można więc także, to co jest przedmiotem opisu, czyli życie ludzkie w jego rzeczywistym wymiarze – biografię jako realne życie (Lalak 2010). Są to jednak dwa różne byty.

Biografię można zatem rozumieć jako tekst i wyróżnić: biografię oraz autobiografię. Przy czym:

- biografia w tym ujęciu rozumiana jest jako tekst opowiadający historię cudzego życia. Biografia ma swój początek i wyraźnie usytuowany w czasie koniec. Autor biografii opowiada zgodnie z najlepszą wiedzą i z własnym sumieniem co wydarzyło się w życiu opisywanej osoby,
- autobiografia zakłada, że autor jest podmiotem opisywanych wydarzeń. Ważne są tu dwa rodzaje temporalnych uwarunkowań autobiograficznych: czas teraźniejszy – w dziennikach, blogach – wiedza o doświadczeniach i przeżyciach autora, usytuowane w perspektywie czasu teraźniejszego, wraz z następowaniem zdarzeń autor opisuje osobistą relację z ich przebiegu; czas przeszły – doświadczenia odnoszące się do przeszłości znajdujące swoje zwieńczenie w teraźniejszości – pamiętniki, autobiografie – dają one świadectwo indywidualnej refleksji nad przeszłością oraz mechanizmami budowania ocen. W naturalny sposób wydarzenia bardziej odległe w czasie zacierają się w pamięci. Te jednak które stanowią szczególny rodzaj przeżyć, mogą zachować swój wyraźny ślad w pamięci i zostać przywołane w szczegółach. Wybór wydarzeń jest cennym biograficznym faktem, którego badacz nie powinien ignorować. Nawet brak szczerości i zabiegi autokreacyjne nie zmieniają autentyczności materiałów autobiograficznych) (Lalak 2010 a, s. 261).

A. Giza-Poleszczuk (1990, s. 96) uważa, że biografia jako byt obiektywny, co znajduje wyraz w stosowanej formie językowej „biografia” oraz jako byt subiektywny, czyli „autobiografia” ma kilka istotnych aspektów:

1. Autobiografia jest wytworem działalności podmiotu.
2. Zawsze ma subiektywny charakter.
3. Zależy od świadomości jednostki w dwu znaczeniach: istnieje tylko wtedy, gdy ktoś ją opowie oraz jest relatywna wobec postrzegania

i rozumienia zycia przez znaczącą, sensowną i ustrukturowaną opowieść. Można zatem mówić o „konstytytywnym charakterze świadomości”.

4. Autobiografia ma charakter ciągłego procesu (nie jest aktem jedno-razowym), jednostka wybiera wydarzenia ze względu na ważne dla niej wartości („odniesienie do wartości”) oraz nadaje im znaczenia (znaczenia są „podstawą formowania doświadczenia”), w ciągu jej zycia zmienia się jego przedstawianie i rozumienie („życie jako ciągły proces interpretacji”).
5. Na kształt autobiografii wpływają też inne czynniki (okoliczności, sytuacje).
6. Autobiografia istnieje dzięki przekazowi językowemu i stąd kluczowego znaczenia nabiera jej odczytywanie (rozumienie traktowane jest jako „jedyna droga dostępu do rzeczywistości kulturowej”) (tamże, s. 96).

Tabela 1. Charakterystyka autobiografii w ujęciu obiektywnym i subiektywnym

Treści charakterystyki	Ujęcie obiektywne – biografia	Ujęcie subiektywne – autobiografia
Przedmiot	Sprawozdanie z życia	Interpretacja życia
Charakter	Społeczny	Indywidualny
Znaczenie dla nauki	Interesująca jako źródło wiedzy społecznej	Interesująca jako zjawisko „samo w sobie”
Rola badacza	Wyeksponowana; dotarcie do obiektywnej rzeczywistości i jej wyjaśnianie w kategoriach nauki	Zrozumienie rzeczywistości w kategorii badanego lub formalne podejście (jak opowiada)
Rola badanego	Prezentacja obiektywnych faktów i znaczeń, jakie im nadaje	Wyeksponowana; autonomiczne źródło znaczeń
Język	Narzucanie znaczeń jednostce przez społeczeństwo	Nadawanie znaczeń przez jednostkę (monologiczne lub dialogiczne)
Jednostka	Konstrukt społeczny	Unikalne i niepowtarzalne indywiduum
Świadomość jednostki	Społeczna	Indywidualna
Społeczeństwo	„Pole życia” jednostki	Tworzone przez jednostkę w autobiografii
Życie jednostki	Zdeterminowane przez społeczeństwo	Zindywidualizowane; życie tożsame z jego interpretacją

Źródło: M. Skibińska, *Mikroświaty kobiet. Relacje autobiograficzne*, Warszawa: Wydawnictwo UW, s. 331.

Autobiografia⁴ jest więc pisana przez samą jednostkę to jej własny opis życia, to źródło danych, w którym autor przedstawia samego siebie i nic poza tym. Autobiografia jest więc zamkniętym, całościowym przedmiotem, który – co podkreśla A. Giza-Poleszczuk – nie odsyła już do niczego innego (1990). Staje się zatem pewnego rodzaju sądem nad własnym życiem, jego interpretacją. Interpretacja zaś jest nieodłączna doświadczeniu, odsłania znaczenia, jakie ludzie nadają rzeczom, sprawom, wydarzeniom. Dążenie do poznawania tych znaczeń jest tożsame z rozumieniem człowieka, jego psychiki, świadomości, motywów, co jest znamieną cechą poznania humanistycznego.

Poza tym, iż jak ukazano powyżej biografia może być rozumiana jako tekst, może być również rozumiana jako realne życie, gdyż to człowiek formułuje oczekiwania wobec swojego życia, podejmuje ważne decyzje i musi się liczyć z ich skutkami. Biografia jest zatem podmiotowo zorientowanym i zorganizowanym procesem rozwoju i kształtowania osobowości człowieka. W realnym wymiarze ma dwa różne aspekty:

- „Patrząc z zewnątrz, może być traktowana jako (prze)bieg życia, droga życiowa w określonych ramach społeczno-kulturowych. Jest konstelacją różnorodnych sytuacji i wydarzeń i składa się ze zdarzeń obrazujących ruch i zmianę – podróże, przeprowadzki, wyjazdy za granicę i powroty, związki i rozstania itp.
- Strona wewnętrzna to obszar doświadczeń indywidualnych takich, jak wiedza, osiągnięcia, informacje, przeżycia. Wpływają one na siebie tworząc niepowtarzalny, indywidualny obraz życiowego doświadczenia o procesualnym charakterze, dostępny poznawczo świadomości własnej podmiotu. Rekonstrukcja tego doświadczenia może być ważnym zadaniem badań biograficznych” (Lalak 2010, s. 109–110).

---

⁴ „W pedagogice/pedeutologii zorientowanej humanistycznie można stwierdzić z pełnym przekonaniem, że badania (auto)biograficzne i narracyjne należą (...) do grupy metod różnorodnie wykorzystywanych w obrębie projektów badawczych opartych na paradygmatach humanistycznych i metodologiach jakościowych. Wyodrębnić można wśród nich trzy zasadnicze charakterystyczne odmiany tej tradycji badawczej, wykorzystane w różnych projektach. W odniesieniu do pedeutologii wyodrębnić można:

- Badania autobiograficzne z wykorzystaniem analizy pamiętników, dzienników, listów i innych dokumentów i technik badawczych (Wanda Dróżka);
- Badania biograficzne z zastosowaniem wywiadu i innych technik badawczych (Hanna Kędzierska);
- Badania narracyjne przeważnie posługujące się wywiadem narracyjnym w wykładni Fritza Schützego i dodatkowo innymi technikami badawczymi (Rozalia Ligus)” (Kubinowski, s. 144).